

ЧАСТИНА ВОСЬМА НЕВДОВОЛЕНІСТЬ І РЕФОРМИ

«ВЕЛИКА ДЕМОКРАТІЯ
НЕ БУДЕ НІ ВЕЛИКОЮ,
НІ ДЕМОКРАТИЧНОЮ,
ЯКЩО ВОНА НЕ ПЕРЕДОВА»

Колишній президент Теодор Рузвельт, близько 1910 р.

**АГРАРНА
СКРУТА І
НАРОСТАННЯ
ПОПУЛІЗМУ**

Незважаючи на гідний поступ, американські фермери XIX ст. переживали й лихоліття. Зумовлювали його декілька основних чинників, як-от: виснаження ґрунтів, примхи клімату, втрата економічної самодостатності і брак відповідного захисту та сприяння збоку закону. Та найважливішим було, мабуть, надвиробництво.

Поряд із технічними винаходами, що піднесли врожайність, протягом другої половини сторіччя стрімко зростала кількість орної землі в міру того, як залізниці та поступове відтіснення рівнинних індіанців відкривали нові простори для західних поселень. Подібна експансія сільськогосподарських земель у таких країнах, як Канада, Аргентина і Австралія, множила ці проблеми на міжнародному ринку, де тепер продавалася велика частка сільськогосподарської продукції США.

Чим далі на захід просувалися поселенці, тим більше зростала їхня залежність від залізниць у зв'язку з переве-

женням продукції до ринків збуту. Водночас фермери змушені були сплачувати високі ціни за фабричні товари внаслідок протекціоністських тарифів, що їх довго утримував Конгрес під тиском східних промисловців. З часом фермери Середнього Заходу і Заходу заборговували дедалі більше банкам, що мали від них заставні листи.

На Півдні падіння Конфедерації спричинилося до ще більших змін у сільському господарстві. Найістотнішою з них стала робота «з половини», коли фермер-орендар мав повернути землевласникові до половини свого врожаю в обмін на посівне насіння та основні припаси. 80 відсотків чорних фермерів Півдня і 40 відсотків білих жили в цій виснажливій системі, що склалася після Громадянської війни.

Більшість «половинників» потрапляли в зачароване боргове коло, єдиною надією вирватись із якого було збільшення посівів. Це призводило до надвиробництва бавовни, тютюну, а отже, – до падіння цін і подальшого виснаження ґрунтів.

Перша організована спроба прикути увагу суспільства до загальних сільськогосподарських проблем виявлена Рухом фермерських асоціацій. Ці асоціації, започатковані ще в 1867 році службовцями Департаменту сільського господарства США, спершу зосередилися на громадській діяльності – боротьбі з ізоляцією, в якій опинялася більшість фермерських родин. При цьому активно заохочувалася участь жінок. Розворушені кризою 1873 р., асоціації мали до 20 тисяч осередків і 1,5 мільйона членів.

Хоча більшість їх кінець кінцем розпалися, асоціації створили власні збутові системи, склади, переробні заводи, фабрики та кооперативи; цей рух мав певні політичні успіхи протягом усіх 70-х років. Кілька штатів випустили закони про фермерські асоціації, обмеживши тарифи на залізницях і складах.

В 1880-х роках рух пішов на спад, його замінили Фермерські спілки. До 1890 р. в них брали участь близько 1,5 мільйона чоловік від Нью-Йорка до Каліфорнії. Паралельна негритянська організація – Національна спілка кольорових фермерів – налічувала понад мільйон членів.

Спочатку Фермерські спілки були політичними організаціями з детально роздробленими економічними програмами. Згідно з однією ранньою платформою, мета їх полягала в тому, щоб «об'єднати фермерів Америки для захисту від класового законодавства і зазіхань сконцентрованого капіталу». Програма вимагала також урегулювання – якщо не прямої націоналізації – залізниць; додаткового випуску валюти для полегшення тягара боргів; зниження тарифу і влаштування державних складів та кредитних установ з незначним відсотком.

Під кінець 1880 р. західні Великі рівнини спостигло кілька посух. Західний Канзас за 4 роки втратив половину населення. На довершення лиха, тариф Маккінлі в 1890-х роках був один з найвищих, які знала країна.

У 1890 р. фермерська скрута стала небувалою. У співпраці з прихильниками – демократами Півдня та маленькими партіями Заходу – фермерські спілки спробували вибитися до політичної влади. З цих елементів постала третя політична партія, відома під назвою Популістської. Ще ніколи в американській політиці не було чогось подібного до заповзяття популістів, яке охопило прерії та бавовникові плантації. Вибори 1890 р. привели нову партію до влади у десятках південних та західних штатів. І до Конгресу пройшло більше десятка популістських сенаторів та представників.

Перший з'їзд Популістської партії відбувся 1892 р., коли делегати від фермерських, робітничих та реформістських організацій зустрілися в м. Омага, штат Небраска, і нарешті наважилися поставити свій знак на політичній системі США, яку вважали безнадійно корумпованою капіталом промислових і торговельних трестів. Їхня платформа, зокрема, гласила:

Ми перестрілися в країні, що зведена на грань моральної, політичної і матеріальної катастрофи. Корупція панує над виборчою скринькою, над законодавчими органами, над Конгресом, вона зачорнила навіть суддівські мантії. З того ж плодового черева урядової несправедливості у нас народжуються два великі класи – злидарів і мільйонерів.

Практична частина їхньої платформи зосереджувалася довкола питань землі, транспорту та фінансів, у тому числі необмеженого карбування срібної монети.

Популісти виявили себе грізною силою на Заході і Півдні під час виборів 1892 р., і їхній кандидат у президенти зібрав більше мільйона голосів. Та невдовзі всі інші суперечності перекрило питання валюти, протистояння між захисниками срібла і тими, хто віддавав перевагу золоту. Речники фермерства на Заході та Півдні, підтримані робітничими групами у промислових центрах Сходу, домагалися необмеженого випуску срібної монети. Зважаючи на нестачу обігових грошей, вони доводили, що лише за рахунок збільшення грошової маси можна піднести ціну на фермерську продукцію, збільшити платню промисловим робітникам, створюючи резерви для виплати боргу здешевленою валютою. З іншого боку, консервативні групи та фінансові верстви вказували на згубність такої політики і застерігали, що інфляцію, яка вже почалася, не спинити. Лише золотий еквівалент обіцяє стабільність, переконували вони.

Фінансова паніка 1893 р. ще посилила напругу цієї суперечки. На Півдні та Середньому Заході один за одним закривалися банки, наростало безробіття і нестримно падали ціни на сільськогосподарську продукцію. Ця криза і нездатність президента Гровера Клівленда розв'язати її майже розвалили Демократичну партію. З наближенням президентських виборів 1896 р. ті демократи, котрі відстоювали срібло, почали переходити до лав популістів.

З'їзд Демократичної партії того року став свідком однієї з найзнаменитіших промов у політичній історії США. Закликавши з'їзд «не розпинати людство на хресті з золота», Вільям Дженнінгс Браян, молодий прихильник срібла із штату Небраска, став кандидатом у президенти від демократів.

Популісти також підтримали Браяна. І прорахувалися. Хоча Браян мав за собою Південь і весь Захід, крім Каліфорнії та Орегону, він програв на виборах республіканцеві Вільямові Маккінлі, за яким стояли більш людні промислові Північ і Схід.

Наступного року фінансове становище країни почало поліпшуватися – почасти завдяки відкриттю золота на Алясці та Юконі. В 1898 р. іспано-американська війна відвернула увагу народу далі від популістських гасел. Однак, незважаючи на те, що рух вичерпався, ідеї його не загинули. Багато їх матеріалізувалося в законах упродовж наступних десятиріч.

РОБІТНИЧИЙ РУХ

Життя американського промислового робітника XIX ст. було нелегким. Навіть у кращі часи зарплата була низькою, робочий день задовгим, умови праці небезпечними. Лише мізерна частина достатків, породжених прогресом нації, діставалася основній його рушійній силі – робітникам. Але найгіршим було становище жінок і дітей, що становили значний відсоток робочої сили в багатьох галузях промисловості, а одержували тільки частку платні чоловіків. Періодичні економічні кризи охоплювали націю, ще більше збиваючи платню в промисловості і створюючи високий рівень безробіття.

Водночас технологічні вдосконалення, що так підвищили продуктивність нації, постійно зменшували попит на кваліфіковану робочу силу. А резерви некваліфікованих робітників постійно зростали, адже країну полонила досі небачена кількість заробітчан-іммігрантів – 18 мільйонів від 1890 до 1910 року.

До 1874 р., коли Массачусетс ухвалив перший у країні закон, що обмежував десятьма годинами робочий день жінок і дітей, які працювали на фабриках, американського трудового законодавства як такого в країні просто не існувало. Власне, тільки в 1930 р. в цю справу активно втрутився федеральний уряд. Доти вона була полишена штатам та місцевій владі, а там мало хто прислухався до вимог робітників так, як до вимог багатих промисловців.

Необмежений капіталізм (*laissez-faire*), що панував у другій половині XIX ст. і нагромадив велетенські багатства та владу, спирався на юстицію, яка час від часу виступала проти тих, хто кидав виклик системі. У цьому во-

на керувалася панівною філософією тих часів. Джонові Д. Рокфеллеру приписують слова: «Постання великого бізнесу – це просто виживання найпристосованіших». Так званий «соціальний дарвінізм» мав багато прихильників, які доводили, що будь-яка спроба регулювати бізнес означає створення перепон на шляху еволюційних видозмін.

Але ціна такої байдужості до жертв капіталу виявилася дорогою. Умови життя і праці мільйонів людей різко погіршали, зникла надія на те, що можна вирватись із довічних злиднів. За кількістю нещасних випадків на виробництві ще в 1910 р. Сполучені Штати мали найвищий відсоток серед промислових націй світу. Тривалість робочого дня промислових робітників загалом становила десять годин (12 годин – у металургійній промисловості), хоч заробітки їх були на 20–40 відсотків нижчими від того мінімуму, що вважався достатнім для задовільного людського існування. Ще гіршим було становище неповнолітніх робітників, кількість яких за період з 1870 по 1900 рр. подвоїлася.

Перші організовані групи робітників зосередилися в країні довкола Шляхетного ордену лицарів праці (1869 р.). Спочатку це було таємне ритуалізоване товариство філадельфійських швейників, що залучало до себе всіх трудящих, у тому числі чорних, жінок та фермерів. Орден лицарів зростав поволі, і свою силу виявив під час страйку 1885 року, перемігши великого залізничного магната Джея Гуда. За рік до лав Ордену вступило 500 тисяч робітників.

Та рух Лицарів праці поступово занепав, і чільне місце в робітничому русі з бігом часу зайняла Американська федерація праці (АФП). Ця організація згуртовувала до своїх лав передусім кваліфікованих робітників. Керував нею Семюел Гомперс, колишній службовець Спілки робітників тютюнових фабрик. Основні завдання спілки були «чисті, прості й позбавлені політики», як-от: підвищення заробітної плати, скорочення робочого дня та поліпшення умов праці. Через те Гомперс оберігав робітничий рух від впливу соціалістичних ідей, що їх поділяли його попередники.

Проте злободенні завдання робітників та небажання капіталу задовольнити їх вилилися в найгостріші в історії країни соціальні конфлікти. 1877 р. відбувся Великий страйк залізничників, спричинений десятивідсотковим зниженням заробітної плати. Спроба припинити страйк викликала бунт та погроми у кількох містах: Балтимор (Меріленд), Чикаго (Іллінойс), Буффало (Нью-Йорк) і Сан-Франциско (Каліфорнія). Для придушення страйку подекуди довелося застосувати федеральні війська.

Через дев'ять років стався так званий інцидент на Гей-маркет-сквер, коли на місці, де відбувалися збори, скликані з приводу продовження страйку на заводах компанії сільськогосподарських машин у Чикаго, було кинута бомба. У колотнечі дев'ять чоловік було вбито і майже 60 поранено.

Свавільна розправа сталася 1892 року на металургійних заводах Карнегі в Гомстеді (штат Пенсильванія). Компанія найняла загін із 300 працівників агентства Пінкертона, щоб зломити запеклий опір Об'єднаної асоціації робітників залізної, сталеної та бляшаної промисловості. У страйкарів стали стріляти, і десятеро робітників було вбито. За допомогою національної гвардії та найманих поза-спілкових робітників страйк було придушено. Профспілки не допускалися на заводи компанії аж до 1937 р.

1894 року зниження оплати праці на заводі вагонної компанії Пульмана за околицями Чикаго в 1894 р. призвело до страйку, який за підтримки Американської профспілки залізничників незабаром охопив велику частину залізничної мережі країни. Скрутне становище примусило генерального прокурора США Ричарда Олні, колишнього адвоката залізничної компанії, направити понад три тисячі робітників для відновлення руху. Згодом федеральний суд наклав заборону на втручання профспілок у роботу залізниці. Почалися заворушення, і Президент Клівленд послав федеральні війська, які врешті-решт придушили страйк.

Найвоївовничішою серед профспілок виявилися Індустріальні робітники світу (ІРС), що постали через злиття профспілок, які виборювали кращі умови праці в гірничій промисловості Заходу. Вони проявили себе на повний го-

лос у брутально придушених 1903 р. страйках колорадських шахтарів. Відверто спонукаючи незадоволених робітників до класової війни, ІРС здобули масову підтримку після перемоги у важкому страйку 1912 р. на текстильних фабриках у Лоренсі, штат Массачусетс. Проте їхній заклик щодо припинення роботи в розпалі Першої світової війни спричинився до урядових репресій 1917 року, що фактично знищили їх.

ПОШТОВХ ДО РЕФОРМ

Президентські вибори 1900 р. дали змогу американському народові оцінити діяльність адміністрації Маккінлі, зокрема її закордонну політику. На зустрічі у Філадельфії республіканці із запалом вітали успішне завершення війни з Іспанією, курс на подальший розквіт країни та зусилля, пов'язані із завоюванням нових ринків політикою «відчинених дверей». Обрання Маккінлі виявилось простою справою, та президент не встиг натішитися перемогою. У вересні 1901 р. під час огляду виставки у Буфало, Нью-Йорк, він був застрелений терористом. Маккінлі став третім президентом, убитим після Громадянської війни.

На президентський пост заступив віце-президент Теодор Рузвельт. У вітчизняних та закордонних справах прихід Рузвельта до влади збігається з новою ерою в політичному житті Америки. Континент був заселений, «Прикордоння» щезало. З маленької республіки, яка ще недавно відчайдушно виборювала своє існування, постала світова держава. Політичні основи ладу закладалися у злигоднях зовнішніх і внутрішньої воєн, хвилеподібному чергуванні періодів піднесення та депресій. Величезні зрушення сталися в сільському господарстві і промисловості. Було закладено основи безплатної народної освіти, захищено вільну пресу, реалізовано ідеал релігійної свободи. Проте вплив великого бізнесу став занадто сильним, і місцеве та муніципальне врядування часто потрапляло до рук корумпованих політиків.

У відповідь на надмірний поступ капіталізму у XIX ст. та політичну корупцію виникає реформаторський рух, так

званий «прогресивізм», який визначав особливі риси американської політики та суспільної думки десь від 1890 р. до втягнення Америки 1917 р. в Першу світову війну. Прогресивісти трактували свою діяльність як демократичний хрестовий похід, спрямований проти зловживань міських політичних босів та розбещених грабунками магнатів. Вони виступали за більшу демократію і соціальну справедливість, за чесний уряд та ефективне регулювання бізнесу, за пробудження інтересу до суспільної діяльності. Загалом вони сподівалися, що надання більших повноважень урядові сприятиме подальшому поступу американського суспільства і зростанню добробуту американських громадян. Майже всі визначні зрушення у тогочасному політичному житті країни, а також у галузі філософії, гуманітарних наук та літературної творчості пов'язуються так чи інакше із цим реформаторським рухом.

Період з 1902 по 1908 рр. характеризується розквітом реформаторської діяльності діячів культури: письменники й журналісти таврували практику і принципи, перехоплені від сільської республіки XVIII ст, що не відповідали ідеалам урбанізованого суспільства XX ст. Ще задовго перед тим, у 1873 р., знаменитий письменник Марк Твен піддав критиці американське суспільство в «Позолоченому віці». Відтоді у щоденних газетах і популярних журналах типу «Маккморз» і «Кольєрз» зарясніли різкі нариси про трести, фінансову верхівку, фальсифікацію харчових продуктів і злочинну практику на залізницях. Авторів статей, таких як журналістка Іда Мей Тарбелл, що викривала трест «Стандард ойл», прозвали «розгрібачами багна».

У своєму сенсаційному романі «Джунглі» Ептон Синклер відтворив антисанітарні умови на великих м'ясопереробних заводах Чикаго і грубий монополізм так званого «яловичого тресту» у постачанні країни м'ясом. Теодор Драйзер у «Фінансисті» й «Титані» допоміг недосвідченому загалу збагнути махінації у великому бізнесі. «Яма» Френка Норріса заохочувала протести фермерів, розкриваючи значення потаємних маніпуляцій на зерновому ринку Чикаго. «Ганьба міст» Лінкольна Стефенса розкрила

політичну корупцію. Ця «викривальна література» закликала народ до дії.

Потужні голоси несхитних авторів і розгнівані виступи громадськості підштовхували політичних лідерів до ужиття практичних заходів. Чимало штатів схвалили закони з метою поліпшення умов життя і праці людей. Під натиском визнаних соціальних критиків, зокрема Джейн Еддамс, удосконалено давні закони про дитячу працю та схвалено нові, що встановлювали вищий віковий ценз, скорочували тривалість робочого дня, обмежували нічну працю і зобов'язували ходити до школи.

РЕФОРМИ РУЗВЕЛЬТА

На початку XX ст. у багатьох великих містах та переважній частині штатів запроваджується восьмигодинний робочий день на громадських роботах. Не менш важливими виявилися закони про відшкодування робітникам, що покладали на роботодавців відповідальність перед законом за тілесні ушкодження. Запроваджено й нові закони щодо оподаткування спадщини, доходів і власності, а також прибутків корпорацій для перенесення урядових видатків на плечі платоспроможних верств населення.

Чимало людей, як і Президент Теодор Рузвельт та прогресивні лідери Конгресу, скажімо, вісконсинський сенатор Роберт ЛаФолетт, чітко усвідомлювали, що більшість проблем, що хвилювали реформістів, можна розв'язати лише на загальнодержавному рівні. Як палкий прихильник реформ, Рузвельт сповнився рішучих намірів продемонструвати людям «чесний курс», започаткувавши посилений урядовий нагляд за дотриманням антитрестівських законів. Зміцнення урядового нагляду пришвидшило схвалення радикальних нормативних актів. Один із них узаконив опубліковані тарифи і зобов'язав як управління залізниць, так і транспортні компанії дотримуватися їх.

Неординарна постать Рузвельта і його «трестоломна» діяльність зачарували уяву пересічних громадян, що охоче підтримали прогресивні заходи, незалежно від партійних уподобань. Цьому сприяло також загальне піднесення доб-

роботу в країні, що викликало в людей задоволення партією влади. Через те перемога на виборах 1904 р. була Рузвельтові гарантована.

Окрилений блискучою перемогою на виборах, він щиро захопився реформаторською діяльністю. У першому після свого обрання новорічному посланні до Конгресу президент закликав до ужиття ще рішучіших заходів задля врегулювання справ на залізниці. І в червні 1906 р. Конгрес ухвалив Закон Гепберна. Розв'язавши руки Міжштатній торгівельній комісії в урегулюванні тарифів, цей закон поширив її юрисдикцію. Залізниці змушені були поступитися своїми інтересами в діяльності пароплавств та вугільних компаній.

Інші заходи Конгресу посилили федеральний контроль. Закон про чисті харчові продукти 1906 року забороняв використання будь-яких «шкідливих та небезпечних для здоров'я препаратів, хімічних речовин та консервантів» при виготовленні ліків та продуктів харчування. Це положення згодом зміцнив закон, який вимагав проведення федеральної інспекції всіх компаній, що торгували м'ясом та м'ясопродуктами за межами свого штату.

Тим часом Конгрес заснував нове міністерство торгівлі й праці при президентському кабінеті. Один із відділів нового міністерства, що аналізував хід справ у великих ділових об'єднаннях, довів у 1907 р., що Американська цукрофаїнадна компанія ошукала уряд на велику суму імпортного мита. Суд повернув державі понад 4 мільйони доларів; кількох службовців компанії було ув'язнено. «Стандард ойл компанії ов Індіана» звинуватили в одержанні таємних знижок на вантажі, транспортовані Чиказькою та Альтонською залізницею. Стягнення штрафу в сумі 29 мільйонів 240 тисяч доларів по 1462 окремих контрактах відбиває дух тогочасної епохи.

Економне витрачання природних ресурсів країни, припинення марнотратства сировинних запасів та рекультивація великих просторів занедбаної землі становили знаменні досягнення Рузвельтової доби. Президент висунув далекосяжну комплексну програму збереження, меліорації та іригації ще в першому річному посланні Конгре-

сові 1901 року. Продовжуючи справу своїх попередників, які виділили для заповідників і парків 18 мільйонів 800 тисяч гектарів лісу, Рузвельт збільшив цю площу до 59 мільйонів 200 тисяч гектарів і розпочав систематичні заходи по засадженню оголених теренів і запобіганню лісовим пожежам.

**ТАФТ
І ВІЛСОН**

З наближенням виборчої кампанії 1908 р. популярність Рузвельта досягла апогею. Але він не став порушувати традицію, яка не допускала перевершення двострокового періоду перебування при владі президента країни, і підтримав Вільяма Говарда Тафта. Виборовши перемогу на виборах, той намагався провадити далі реформаторські програми свого попередника. Тафт, колишній суддя, губернатор Філіппін та адміністратор Панамського каналу, мав певні успіхи: продовжив боротьбу з трестами, зміцнив Міжштатну торговельну комісію, заснував Поштовий ощадний банк, систему посилкового зв'язку на пошті, розширив державну службу і домогся прийняття двох Поправок до Конституції.

Шістнадцята поправка дозволила федеральний прибутковий податок; Сімнадцята поправка, ратифікована 1913 року, встановила прямі вибори сенаторів народом, ліквідувавши практику обрання їх на сесіях законодавчих органів штатів. Проте в іншому світлі можна розглядати прийняття Тафтом тарифу з протекціоністськими додатковими пунктами, які обурили ліберальну громадськість, його спротив прийняттю до Союзу Аризони через її ліберальну конституцію, а також дедалі більше схиляння вбік консервативного крила своєї партії.

До 1910 р. партія зазнала розколу, і переконлива перевага демократів на виборах поставила Конгрес під їхній контроль. Через два роки під час президентської кампанії демократ Вудро Вілсон, прогресивний губернатор штату Нью-Джерсі, змагався з кандидатом від республіканців Тафтом і Рузвельтом, який після того, як з'їзд Республі-

канської партії відхилив його кандидатуру, організував третю партію, Прогресистів.

В енергійній виборчій кампанії Вілсон переміг обох суперників. Під його керівництвом Конгрес схвалив одну з визначних законодавчих програм. Перше її завдання зводилося до перегляду тарифів. «Тарифне мито треба докорінно змінити, – заявив Вілсон. – Слід усунути все, що пов'язане з привілеями». Тариф Андервуда, затверджений 3 жовтня 1913 р., провів істотне скорочення ставок на завізну сировину і продовольство, бавовняні та вовняні тканини й одяг, залізо і сталь, з понад сотні інших виробів усунув будь-яке мито. Незважаючи на те, що закон багато в чому зберігав протекціоністську спрямованість, то була перша серйозна спроба зменшення дорожничі в країні.

Другим пріоритетом програми демократів стала радикальна реорганізація незграбної банківської і валютної систем. «Контроль, – наголосив Вілсон, – має стати громадським, а не приватним, очолювати його належить урядові, банки виступають тут знаряддям, а не власниками бізнесу, індивідуального підприємництва та ініціативи».

Закон про федеральні резерви, схвалений 23 грудня 1913 року, виявився одним із найтривкіших законодавчих досягнень Вілсона. Реорганізація банківської системи спричинилася до поділу країни на 12 округ із федеральним резервним банком у кожній. Під загальним наглядом Управління федеральними резервами ці банки мали служити як скарбниці для валютних резервів тих банків, котрі приєдналися до системи. До схвалення Закону про федеральні резерви уряд здебільшого полишав контроль над своїми грошовими запасами некерованим приватним банкам. І якщо офіційним засобом обігу були золоті монети, то позички і сплати здійснювалися переважно в банкнотах з перспективою перетворення їх у золото. Незручність цієї системи полягала в тому, що банки часто впадали в спокусу перевищити свої готівкові запаси, спричиняючи періодичні паніки серед вкладників, які квапилися обернути свої банківські папери у дзвінку монету. Прийняття Закону сприяло появі гнучкої політики щодо грошової маси, і

створили базу для випуску такого обсягу федеральних резервних банкнотів, який задовольнив би потреби бізнесу.

Уможливилось регулювання діяльності трестів та розслідування зловживань у корпораціях. Конгрес уповноважив Федеральну і Торгівельну комісії випускати розпорядження, які б ставали на заваді «нечесним методам конкуренції» серед концернів у міжштатній торгівлі. Другий закон – Антитрестівський закон Клейтона – заборонив чимало дій корпорацій, що доти уникали прямого осуду – спільні директорати, цінова дискримінація для покупців, уживання судових заборон у конфліктах з робітниками і придбання корпорацією акцій подібних підприємств.

Не забули і про фермерів та інші категорії трудящих. Федеральний закон про позики зробив доступним для фермерів кредит з низьким відсотком. Закон про моряків від 1915 р. поліпшив умови життя та праці на кораблях. Федеральний закон про відшкодування робітникам від 1916 р. дозволив виплачувати допомогу державним службовцям у зв'язку з каліцтвом, отриманим на виробництві. Закон Адамсона від того ж року регламентував восьмигодинний робочий день для залізничників.

Солідний список досягнень зразу ж забезпечив Вілсонові надійне місце в історії Америки як одному з найвизначніших політичних реформаторів. Та ця добра слава невдовзі затьмарилася невдачами у повоєнний період, коли, привівши націю до перемоги, він не спромігся зберегти її підтримку в мирний період.

НАЦІЯ НАЦІЙ

Історія жодної країни не перепліталася так тісно з імміграцією, як історія Сполучених Штатів. Лише протягом перших п'ятнадцяти років XX ст. до США прибуло понад 13 мільйонів чоловік. Чимало з них прослідували через острів Елліс у Нью-Йоркській гавані, де з 1892 р. містився федеральний імміграційний центр. І хоча сам центр давно вже не діє, у 1992 р. острів Елліс відкрито знову – вже як пам'ятник тим мільйонам, що переступили тут уперше поріг Америки.

Згідно з першим офіційним переписом в 1790 р., у країні налічувалося 3 929 214 американців. Приблизно половину населення первісних 13 штатів становили англійці, решту – шотландці, ірландці, німці, голландці, французи, шведи, валлійці та фінни. Білі європейці були здебільшого протестантами. П'яту частину населення становили раби-африканці.

Спочатку американці розглядали іммігрантів як джерело дешевої робочої сили, через те аж до 1920 р. імміграція до Сполучених Штатів майже не зазнавала офіційних обмежень. Однак нестримний наплив іммігрантів викликав занепокоєння в деяких американців, які боялися, що це загрожуватиме їхній культурі.

Батьки-засновники, передусім Томас Джефферсон, не мали одностайної думки щодо того, чи варто Сполученим Штатам вітати прибульців з усіх куточків земної кулі. Джефферсон, автор Декларації Незалежності, замислювався над тим, чи не зашкодить розвиткові демократії перебування влади в руках вихідців із тих країн, де шанують монархію або які замінили королівську владу владою натовпу. Проте країна вкрай потребувала робочих рук, через те охочих зачиняти браму перед прибульцями сміливцями виявилось мало.

Імміграція ослабла у кінці XVIII – на початку XIX ст., коли війни загальмували трансатлантичну торгівлю і європейські уряди стримували еміграцію, аби не втрачати хлопців, придатних для військової служби. Після 1750 р. смертність у Європі зменшилася у зв'язку з розвитком медицини і санітарії. Нарощувався випуск сільськогосподарської продукції внаслідок запровадження сівозмін та поліпшеного угноєння ґрунтів. Проте різко скоротилися розміри земельних ділянок у переважної частини населення цих країн, так що родини ледве животіли. До того ж, домашні ремесла стали занепадати в умовах Промислової революції, що механізувала виробництво. Тисячі ремісників, які не хотіли шукати або не могли знайти роботу на фабриках, залишилися безробітними.

У середині 1840-х рр. мільйони іммігрантів подалися до Америки через поширення пошесті на картоплю в Ірландії та тривалу революцію в Німеччині. На західне узбережжя Америки просочувалися китайці – здебільшого із зубожілого південного сходу Китаю.

У період з 1890 по 1921 рр. до Сполучених Штатів прибули майже 19 мільйонів чоловік. Ними виявилися переважно вихідці з Італії, Росії, Польщі, Греції та балканських країн. Приїздили також неєв-

ропейці, зокрема, на Захід – з Японії, на Північ – з Канади, на Південь – з Мексики.

Але на початку 1920-х рр. профспілки, що виборювали вищу платню, об'єдналися з тими, хто ратував за обмеження імміграції з расових чи релігійних мотивів, як-от Ку-клукс-клан та Ліга обмеження імміграції. Закон Джонсона-Рида про імміграцію від 1924 р. регулярно зменшував потік прибульців квотами, визначеними для кожної країни.

Різно сповільнила імміграцію Велика криза 1930-х рр. Громадська думка була так настроєна проти іммігрантів (навіть з числа переслідуваних європейських меншин), що лише поодинокі біженці знаходили притулок в США після приходу в 1933 р. до влади Гітлера.

Протягом повоєнних десятиріч Сполучені Штати і надалі продовжували дотримуватися квот для країн. Прихильники закону Маккаррена-Волтера від 1952 р. доводили, що будь-яка лібералізація квот заповнить Сполучені Штати марксистськими підривними елементами зі Східної Європи.

В 1965 р. Конгрес замість національних запровадив квоти для Східної та Західної півкулі. Переважне право здобули родичі американських громадян та іммігранти з дефіцитним у США фахом. 1978 р. квоти для півкуль було замінено однією глобальною квотою – не більше 290 тисяч; після схвалення Закону про біженців 1960 р. цей ліміт був усічений до 270 тисяч.

Із середини 1970-х рр. до Сполучених Штатів ринула свіжа хвиля імміграції з Азії та Латинської Америки, що видозмінила склад населення по всій країні. За поточними підрахунками, до США тільки на законних підставах прибуває щороку майже 600 тисяч чоловік.

Через брак квот для іммігрантів і біженців, велику проблему Сполученим Штатам завдає нелегальна імміграція. Південно-західні кордони США у пошуках роботи, вищої оплати, кращої освіти та медичного обслуговування щодня перетинають мексиканці та інші латиноамериканці. Інтенсивний потік нелегальних мігрантів надходить також з Ірландії, Китаю та багатьох країн Азії. Точні дані відсутні, але дехто припускає, що до Сполучених Штатів щороку нелегально прибуває майже 600 тисяч іммігрантів.

Давня іммігрантська приповідка така: «Америка зваблює, та американці не пускають». Оскільки хвилі імміграції постійно поповнюють потоки американського економічного, політичного та культурного життя, дискусії про імміграцію загострилися. Проте більшість американців свято вірять: Статуя Свободи зі світильником, яким вона осяває «золоті двері» усім, хто хоче вільно дихати, є найкращим уособленням їхньої країни. Ця віра, а також впевненість у тому, що предки американців загалом були іммігрантами, і зробила Сполучені Штати тим, що вони є – нацією націй.